

վաւերացրող վրայ հաստատուած են: Այս սեպ-
հակնութեան խնդիրը գուցէ հետեւեալք ըլլայ
այն հրատարակութեանը որ այս պահուստեւ
նուեցան ՃԻՐԻՏԻԻ ՀԱՐԲԻԵՐ օրաթերթին
7009 թիւին մէջ իրի մէջընուզ վերնագրով,
եւ ՄԵՃՄՈՒՈՒ ԱՆՊԱՐ լրագրոյն 4657 եւ
4675 թիւերուն մէջ Սանիպի քիմ տիր եւ
Փաքրիսանէ հասնիլ իտալէյէ տախիլ տիր
մակագրերու ներքեւ:

Թաղականները մեք ընկերակցութենէ
հրաժարած կը համարուինք, կ'ըսեն, եթէ
Emphythéoseի (վարձակալութիւն երկար) գրու-
թեանն Ս. Յակոբայ վարձներն այն տունը տարին
300 օսմ. ոսկիով, ըստ այնմ որ այն շէնքը
մեզի համար 6000 օսմ. ոսկի կ'արժէ, որուն
150 ոսկի միայն կ'առաջարկուի Հոգաբարձու-
թենէն: Այս ամենը ըսելով Ազգ. վալ. Ժողովը
հարցոյ տակ եղած տունը գնահատուիլու ար-
ժեցնել կը խորհի, որուն վրայ նախագահ պա-
տրիարք Հայրը խօսքը կը փակէ ըսելով «Ի՞նչ
պէտք է օտարներու դիմել... յայտնուեցաւ որ
ինչորքը սկզբամբ ընդունուէր եւ գրամական
կէտին միայն կ'առնէր. ուստի եւ իբրեւ Պա-
տրիարք եւ Միւթեփէլի ամեն Ազգ. ընկից կը
ստանձնեմ Ս. Յակոբայ Հոգաբարձուաց եւ
Ս. Յոհան Ոսկերերան Եկեղեցոյ Թաղականաց
մէջ համաձայնութիւն գոյացնելու գործը, եր-
կու հաստատութեանց մէջ անշուա իրաւախոհ
մ'ըլլալով:»

Երբ Ազգ. վարչութիւնը սրտի մօտք
կ'աշխատէր Ալեհակոբեան կառին գործա-
դրման, Հոգաբարձութիւնն ալ Ս. Յակոբայ
մէջ հետագայ անօրինութիւններն կ'ընէր, Գոկա.
Պաղտասար Յովհաննէսեան յիմարարութիւն ամ-
սական Չ օսմ. ոսկի կ'որոշէր իբրեւ ճամբու
ծախք: Արտաքոյ կարգի վերցնելու պատասխանը
ներուն համար ալ՝ վճարում մը: Անկիւնոցիս
մէջ վարձանելոց արժեքաւոր գաւառներուն ընշա-
համարը շինելով՝ Ազգ. Պատրիարքարանը ղրկել,
որպէս զի ժառանգորդները գտնէ եւ յանձնէ:
Գործըր նաեւ խնդրել Ազգ. Պատրիարքարանէն
ծանուցանել ոստիկանութեան, որպէս զի Ս. Յա-
կոբ չըլլէ գաւառներին եկող աղքատ ճամ-
բորդները, բայց եթէ զանոնք միայն որ հիւանդ
են եւ ունին ի ձեռին բժշկի մը վկայական եւ
այն ոստիկանի մը ընկերակցութեամբ: Իսկ հիւ-
ծախաւորները բոլորովին մերժել, ըստ որում
հակառակ է հիւանդանոցիս կանոնաց: Այս կար-
գադրութիւններէն քանի մ'օր ետքը Հոգա-
բարձութիւնը հաւաքաբար կը հրաժարի 1908

Օգոստոսի մէջ առանց հասնելու իր նպատակին,
որպիսի է նոր յիմարանոցի մը շինութիւնը,
որուն համար բանջարանոցէն պարտեզպանը
վտարած եւ անոր տնային ալ քանդել տուած
էր, բայց կը ձախողի, մանաւանդ թէ 638 օսմ.
ոսկի եւ 64 դահեկան ալ բաց կու տայ (Գա.
Ատ. Յփ. 234) իր կարճատեւ պաշտօնավարու-
թեան մէջ, որուն Տաշիւր ապա կը մատուցանէ
Ոսկեան Գրիգոր էֆ. առժամայ մատակարար:
Բայց այս առժամութիւնը գրեթէ 4 ամիս կը
տեւէ, վստահ զի այն ժամանակները Ազգ. Պա-
տրիարքարանի գործերը խառնափնդոր վեճակի
մը մատուած էին, խորհուրդները ջրուած, Ժա-
ղովուրդը Սապպաղեան Կ. Պատրիարքէն Ազգ.
Երեսփոխանաց նոր ընտրութիւն կը պահանջէր,
նախկինը բաժակալութեան արգիւնը նկատելով:
Որով Տաշիւր թէ Ս. Յակոբայ Հոգաբարձու-
թիւնը Գեկեաններին սկիզբը կը վերափոխուի
նորոշման Ազգ. վարչութիւնէ:

(Հարսնակէի)

Հ. ՆՍԱԿԱՆ Ե. ՄՐԱՊԵՏՈՍ
Միաբան Անտոնիան

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԵՐԼՈՅ ՀՈՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԵՐ ԵՆԿԵՆՈՒՄԻՆ ՀՈՅՈՒՆԵ ԶԵՆՈՒԳՐՈՅ ՑՈՒՑԵԼԸ

Տարիներով յառաջ դերլայ Հայաբաղքին
Ս. Երրորդութեան մայր եկեղեցւոյն մատենա-
գարանը կարգի գրած տանն, աչքէ անցնիլը
հոն սեղի Հայ ձեռագիրներն եւ անոնց վրայ
գրեցիլը համառօտ սեղեկութիւն մը:

Վերջերս նորէն աչքէ անցուցիլը այն ձե-
ռագիրները՝ մէկ կողմանէ անձր համար, որ
անոնց վրայ աւելի ճիշդ սեղեկութիւն ունե-
անք ու մէկալ կողմանէ անձր համար, որ եթէ
պարագաները ներքին՝ շարունակներ քանի մը
տարի յառաջ սկսածը:

Աս բանն այնչափ աւելի բաղձացիլը գոր-
ծադրել, որչափ որ ասով թէ խմբագրութեանն՝
ստոր նկատմամբ եղած յանձնարարութիւնը կը
կատարուի, թէ միշտ հիմակ անձնաօթ եղած
ու փոշինեալ ասկ ճանցած ձեռագիրներուն
վրայ աւելի սեղեկութիւն ու գաղափար կ'ու-

1 ՅՈՒ Հանդէս Ամսօրիս 1890, Թ. 1, էջ 20: —
Գարձալ՝ «Գրականութեան հոգի» Միաբանութեան,
Վիեննա 1896, էջ 318-348:

նենանք, եւ թէ միանգամայն աւելի ամբողջութիւն կ'առնու չէն ձեռագրիներն երեսան հասնելու գոյութեան արժանի ձեռնարկութիւնը:

1.

ՅԱՅՅԱՄԱՐԻՈՒՐԷ

Հայկական դարան, թուանշան Ա. ԽՀԼ = 1629:

ՄԵԾՈՒԹԻՐԻՆ 41X26 սմ.: - ԹՈՂՈՂԹ 580, էջը 1152: - Գրքին առջեւը 4 թուղթ պակաս, ստեղծ 13: - ԳՐՈՒԹԻՐԻՆ՝ երկսին, մէջ մէկ սինը 30X9 սմ.: - ՏՈՂԹ 37: - ԳԻՐ գեղեցիկ, միտքիսակ միշտ վերջը մէկ գրէ եւածի պէս. բոլոր գիր (տպագիր) բաւական մեծութեամբ, զուր անկողմ վերջին այբուբենական ցանկը որ մարտը նորտ գիր է, ու եւրջն գրուած: - ՆԻԹԻՐԹ թուղթ չին, չաստ, ողորկ, փայլուն, ի քայ անոս մասնին առջեւ ու ետեւը եղած պարսպ - ու ցանկին թղթին, որ չաստ, ողորկեալ թուղթ է: - ԿԱՅՄ՝ ուսուր, կաշեպակ, քայք ոչ բոլորովին չին: - ՀԱՅԿՄԱՐԻՆ՝ բաւական մարտը աշտուած, նորագոյն կապին պատմաւոր, որով նոյն իսկ սկիզբներն ու վերջներն եղած պատմաւորայինը՝ տեղը բերուած ու կարգուած են: - ԼԻՈՍՄԱՐԻՆ ՎՐԻՍ՝ ու ամէն մէկ սուրբին կամ տոնական օրերուն դիմացը գունաւոր զարդաքանդ միշակ արձանտով: Նոյնպէս վերնագրեր կամ սկզբնագրերը, մեծ, գարկարուն ու գունաւոր են: Մասնաւոր մէջ շատ տեղը ու թուղթներն ու օճաքարը գրեր կան քայք ոչ մեծ արձանտով գծագրուած: Ժամանակ գրութեան ԽՀԼ = 1629: - ԳՐԻՉ՝ Սրապիտն եւ Եղիշ՝ փրկուած: - ՏՅՂԻ՝ ԳՐՈՒԹԻՐԻՆ՝ Սեղով (Լեւաստանի մէջ քաղաք մըն է). քնդոկանեալ վանաւորից սուրբ Համբարտիտի եւ սուրբ Լուսաւորիցի եւ սուրբ Օգոստին: - ՄՏԻՅՈՂ՝ տեղ Նիկողայոս քանանայ, երկերորդ ստացող հայրը փրկուած: - ՄԿԻՋՐԼ՝ առաջին պարսպ թղթին վերջին՝ Ex libris Parochialis Ecclesiae Armenopolitanae: - Վերջը «Ծանկ մատման», ետեւի կ վրայ Այբուբենից, որպէս զի նա, որ կամիցի որոնել ի գրելու, հիւրապէս կարասցէ գտանել: - Յիշատակագրութիւնը՝ անհամար տեղ: Քայք թեւ փոփոխութեամբ գրեթէ ինքնուր ընթերցողաց:

Ստուար մատման (ծանրութիւնն է 10½ քիլոյ) յերկին քովանդաւորեալ վրայ խօսքին աւելորդ է, վերս զի նմանորեանկ չին Յայսմաւորներն շատ տարբերութիւն մը չունին: - Միայն գրքիս յստակ յիշատակարաններն ու խորհրդածութիւնները կը ծանոթացնեն ընթերցողաց:

Արդ՝ մատմանն է Յայսմաւորը, չակտին կամ առաջին էջին վերին կէս մասը բռնած է խորան մը այլեւայլ երկրագոյն զարդերով: Վերին կէս մասն՝ մը չորս տող է միայն, գունաւոր զարդագրերին են: Խորակաշէն խորանին մէջ տեղը՝ գրուած է փոքր գրերով այսպէս: «Նախագրերի ա. եւ յօգտառոյն ժամ. վկայութիւնն սուրբ լուսաւորիցին: Եւ գիւտ գլխայն յովանեւ կարապետին»:

Էջ 5. Ստորեւ՝ յիշատակարան, օտար, նորագոյն գրով. «Որոց առթիւք ողորմի քն ԱՅՅԱՐԱՆ: Ի գերութեանն ապաւորեն յայնցի հայրի փրկու խոսքին եւ իւր ծնողացն, հօրն խորին, մորն՝

յուզգիւտին եւ իւր եղբորն թաւաւորին, նոստաւորին, արարչամբ, յովորին, յայնանին, մեղեմին եւ յետ յարեան մարտաւորաց եւ որ զարդարին աւել. ամէն:

Էջ 60. «Նախաարդի խա. եւ օգտառոյն լա. գիւտ գտաւ ԱՅՅԱՐԱՆ: Ամենին Մարտաւոր, Աւառաւածանայ փայլ եղած զգոստանական նաւն այսպէս կ'աւարին. սրբաւելոյն էից ծնող, մի անտես առնեց, զի զին եմք արեան փրկին. որ ի քնն ծնաւ յայրին: Ինձ մեղաւորեալ գաւ լիւր միջնորդ հայտնութիւն: Առաւառաւ հայրաց զի իմ նոյն ծնող եւ մայր: Ինձ երանի յայնեմ, թէ լինիմ արժանի մեղեմանց որոցն ընդ քեզ միածնին քայլ տեղանան: Մանաւանդ ստացողի գրոցս աք Նիկողայոսին եւ ծնողացն դարձ վարդին խաթանակին եւ կողակցին կուլպահարին եւ դառնաւ ինքն ինքն քայլ տեղանան: Եւ եղբորն՝ մահտեի գառապարին, ալեքսիանոսին, սիրունին, մերկանին եւ կողակցին սիրելոյն եւ դառնեալ հանդիմանին եւ նմարեան մարտաւորացն. եւ վարժագետին իմոյ յայնան դրդին եւ մեղաւորեալ գրի սարգիսն: Արարացողաց եւ յաղաց եւ որ ողորմի աւել. ամէն»:

Աս յիշատակարանը քիչ փոփոխութեամբ կրկնուած է 8, 10, 67, 89, 117, 144, 170, 195, 235, 275, 303, 338, 379, 409, 501, 667 եւ քանի մ'աւել էրէն երբեքն մէջ:

Էջ 64. «Սեղեմներ ամբ. Հռոմայեցաց խա: Աւաւր անի Լ. տեւ եւ գիշերն հաւարակ է երկուտաւ ժամ: Նախաարդի խա. եւ սեպտեմբերի 8 Օսն է յետաւոյ որոյք նաւաւոյ»:

Էջ 141. Ի ամին աւար ասն է քիչն գրեգորիսն աղւանդի կաթողիկոսի թաղին... Եթէ կամի, գիւտ եւ կողայք մարտի մեղայ է. եւ զանաւորն մեղայ գառաւեալ գրելու յիշեալ. եւ գիշերը զոր յայնանեան. մանաւոր ստացող գրոցս աք Նիկողայոսին եւ գիշերը դարձ վարդին խաթանակին եւ կողակցին կուլպահարին եւ դառնեալ Նիկաթեան օրիտայն եւ գեղապարն մահտեի գառապարն, ալեքսիանոսն, սիրունն, մերկանն եւ կողակցին սիրելոյն եւ դառնալ հանդիմանին եւ երբեքն որդին զգառապետն որ էր միջնորդ քր գրոցս. եւ զնմարեան մարտաւորն եւ զմեղաւորն գրիս սարգիսն եւ զվարդիսն իմ զոհանեան: Զկարացողսն եւ զերդսն եւ ողորմի ստացաց. ԱՅՅԱ:

Էջ 303. Եղար՝ աւար բաղանիւն է. եւ գիշեր այսօր լինի մեռան. այդպէս անցան, թէ ընք եւ թէ ցուր, թէ դարձ եւ թէ անդ: Յիշեցէք ի քն զուստեղ վարդին իմ, զկամինցի յայնան, որ բաղարձ աշխատութեամբ ուսոյց մեղ արհեստ:

Էջ 631. Որոց քիչ նախահարցի բարեխառնութիւն ողորմի քն նոստողի գրոցս աք Նիկողայոսին եւ ծնողացն զին վարդին... եւ անդիտան գրի սարգիսն գրելն... եւ վարժագետին յայնան գրելն... Հայր մեր որ յերկնայն — Ստորեւութիւն նոյն եւ միջնորդութիւն որոցս սկսած քի գրեցն եւ վերջեալ ի յայտմ վարդին իմեմ՝ բաժնին: Եւ ի յայտմ անդաղէն յաւարն նան հոգեւոր ծնողքն մեր եւ իրաւաստանն որպիսին գրեմն զոր եւ շուտով յաւարեցեալ ի թգականութիւն հայր ճշգր ամին:

Ահագին գրելին երկրորդ մասը կը սկսի զարդարուն խորանով մը եւ երկրագոյն մարտով.

պետն զարդագրերով և քեպետն եւ գիրը՝ միւս-
նայն մաքուր, միօրինակ բոլորագիրն է. բայց լա-
ւաջը մը կ'իմանայ որ տարբեր ձեռքէ ելած է:
Վարպետն ու աշխերսի մէջ ելած զանազանու-
թիւնը չի տեսնուիր:

Ի՛շ 749. Որոշ ազգութիւնն ողորմ քն նոս-
ցողի զորոյ աշ Նիկողայսն եւ ծնողացն պարոն վար-
դին խաթուհային եւ կողակցոյն կուպուհարին եւ
զատեցան Զախիաթուհին, օգնուային եւ եղարցն մահ-
անար գաղապարն, ալեգանախին, սիրուսին, միրնա-
նին եւ կողակցուն՝ սիրուային եւ զատերն հախիսիմէին
եւ նմ արեան մերձաւորսն եւ միջնորդն սորո վար-
դապարտին, որ եղեւ պատճառ. յայտ՝ առուրբիտ եւ
անարժան գրէն սրապետին եւ կողակցուն մարմային,
կտրագողացոյն եւ լազաջոյ եւ որ սղըմման ստէ ամէն.
հայր մար:

750. պարագ թուղթ մը:

752. Էլլին վերին կէս մասը կը բռնէ ծաղ-
կաջարդ խորան մը: Խորանին մէջ տեղը՝ կա-
մարի մը մէջ գրուած փորագրոյն բոլորգրով.
“Ըստ կողի աւազը արարութիւն վերցորին: Այստե-
ր գտարի է. եւ տուն յարութիւն քն. նշ մըս: Սըրցն
եղեւէն հայոց վրայ՝ առաջեւ. “Անանկագոյն մարիտ
մաղաղանային” (եւ այլն, միասին գրուեալն):

1148. Յիշատակարան եւ վերը: “Անդ լուեալ
զայդան նմաղեաց եւ խապարին եւ քնն արանց
կանայն եւ կրօնաւորաց եւ նմ գերմաքուր խմբից
դասաց մարտիրոսաց. որ զարկան իւրեանց նուսն փա-
խանակ գտանին նշ: զն որոյ ցանկացող եղեալ նը զորոց
աշ Նիկողայոս քհնյն, եւ եկեալ ի միտ միւր եւ լուեալ
զրան արեւմտեան լայնին, զոր եւ հրամայէ թէ նմա.
Նեցեա տընայութիւնն երկնից առն վաճառականին, որ
ինքնորդ մարգարտի գեղեցիկն եւ զտեալ մի պատանա-
կան մարգարտի, երեքեւ վաճառաց զմմ ինչ զոր
ունէր եւ զնեաց զայն մարգարտն: Երկնայեւ եւ այս աշ
Նիկողայոս քհնյ. զայն հրամանն առեալ եւ եղ յոյս
յառնին եւ հեռեւեցեալ նը գրաց. որ կոյն յոյսմ ա-
ռուրբ. եւ զմմ մարմանակն ինչ առ այնիչ համարել
վաճառեց զինչ նմ ի հոգալ յարգունեաց իւրոց եւ
ստացաւ զայս անտախէ եւ անքին մարգարտի յոյստակ
հոգալ իւր եւ նախնեացն իւրոց՝ պողպայն էրօտարին եւ
իւր պողպին շահերարին եւ մամոյն փառային. հօրն պին
վարդին եւ մօրն խաթուհային, կողակցուն կուլ պա-
հարին եւ քուրեն փառային. օգնուային, փոխին խաչային
եւ քուրեն փառային. եւ եղարցն մահուանի գաղապարին
եւ կողակցուն խաչապարտին եւ իւր արդոյ վարդապարտին
եւ կողակցուն վարդիկին, սրգոյն մարտիրոսին եւ զատաքին.
միւս սրգոյն յահանէտին. որ յոյսմ ամբ փոխեցաւ առ
նմ. եւ կողակցուն շահմարիկին: Երգարդ զպարն ալեգ-
սիանային, կողակցուն ջիւանին, նաղիկին, թուրման-
ային եւ սրգոյն խաչապարտին: Երգարդ եղարն միւր-
նանին եւ կողակցուն սիրմային, սրգոյն մարմանին, կի-
րալտին, պղզոյն, խաչեւանին, արեւմտեանին, միւս
արեւմտեանին, մարտիրոսին, պողպանին եւ զատերն
հախիսիմէին: չրդ եղարն սիրուին եւ նմ արեան
մերձաւորսն կնեղանեացն եւ հանդիսեացն, որ առ քն
եւ փոխեցէլ, վն ուլ ալաւմէ գամնէ հետեւդ որը հան

զիպից ամա կարգալով կամ օրինակելով եւ կամ հա-
րեւանցի տեսնելով՝ յիշուիլի ի մարգարտը յազօթն
ննր զաշ Նիկողայոս հանդիմ նմ զարմիւք. եւ զուք
սիւղգդ յիշել լիկիլ եւ քնն նշ մըս. այսմ եւ անդաւ
յաւախանալ յաւախներն. Ամէն:

Անդ զընցաւ նը զիրցն հարանց, որ կոյն յոյսմ
առուրբ ի թուականութեւն հայկական տեւի ա՛հ հընի,
կաթողիկոսութեւն էլ քաճանայ տն աշ (լուանցքին վրայ
տար գրով Թամի 8ն 1629. — Կաթողիկոսի անունը
համար, պաղարք միջոց թող արեւած է) առաւորաւ-
թեան զարեաց երկրէ աշ զղզար վրդարին. աւագերե-
ցութեւն աշ անգղոստին եւ երեցփոխանութեւն պին ծե-
րիկին եւ այլ քհնյին տէր յոճանէտին, աշ զուկանին,
տէր զաղարին աշ վրդին, աշ աւագերին, աշ քն սի-
մեանին, Խորենային՝ աշ նմաւորին եւ միւս աշ
յաճառանին, աշ մեմուտին: Եւ թաղաւորութիւն (պա-
րագ միջոց թող արեւած է անունին հմի) պաղարին:
Գրեցո երկրն զախաց ի քաղաք ընդ չափանեաւ
վաճառեցո նը համկատարին եւ նը անգղոստեանցն եւ
նը լուանուրին, քանդի սիկրն ի համկատարն արաց եւ
յաւարան ի նը օգնեալ: Չնամը անարժանեցո մեղա-
պարտ արդարեւ եւ յամթամ՝ սողգիւ զպրի: Ի ննդոյ
տէր Նիկողայոս քհնյն, որ է սառ երկրէն բարերմու
ի գեղեցի հընեաւ: Անդ աղաւմէ զնեղ մանկուհ
նաղելի մօրն մը սիւնին, նը քհնյք պատանին, որ է ք
տեսուչ ժողովրդի, որ պատասհիլ նը գրացո յիշուիլի
ի մարգարտը յազօթն ննր զարգանն եւ զաւառացուցին
իմ զնխտէն աշ խաչապարտ արի եւ քաղ քաղաւոր-
անն հիգանեցին, որ բաղում աշխատութիւն եւ զարգա-
պիլ ռիւր չառցի խառցը բերու եւ հաստատամիտ ի յա-
րաւեաւ զրուսին. զփոխարեն ի քնն տալէ մին:

Գարմէլ յերես անկեալ եւ զուրի ի գետին
գնելով ով գտանք քահանայից եւ աւառնաւոր սառ.
կառաւորն, յարժամ ընթեւանաւորաց զպատանին սշ
հայրապետաց եւ հաստատութիւնն սշ մարտիրոսաց
յիշուիլի ի յազօթն ննր անգղոստե հոգ եւ փոխ
զղարգանք զմօղ բարերմուցն եւ զհայն իմ քանուհ
եւ զմայրն նմ շահփայլային, զպրին եւ լուսիսութունն,
փորք եղարցն իմ գրեգորն, սրք եւ հանգուցել առ քն:
Եւ կնեղանն եղարցն իմ պին յակորն. զգողակիցո
զմարմ այն եւ որդիքս յակորն եւ աքննանն հանգեւմ
նմ զարմիլք իմեցէլ. Ամէն: Գարմէլ յիշուիլի ի որա-
թիւն յազօթն ննր ով զաշ լոյսեղանից քհնյք նմային
սշ եւ մարտը ընդդէ զտրին, ով մանկեցն սիւնիլ
եւ աւառնաւորացն ննր որը հանդիպիլ այս սշ զորոց
կարգալով կամ օրինակելով, սոր եւ նըաւաստ ամբ
եւ զաւառանցն մեղաց ի լի՝ զնոյն ի բարին եւ զարտեւ
ի շարին առաւ անունն սողգիւ գրիւրն աղերնում
ի ձեղանէ յիշել ի տէր զաւառացիւն նմ զոհսանքն դը-
պիրն, որ բաղում ջանիլ եւ աշխատանք զմիւրեւոր
զանիմատաւ թանկեւամիտ եւ յեղնելու ուսոյց արհեստ
գրուսին. միայն փոխարեն հաստատեց աշ նմ երախ-
տիցն իւրոց հարեւրապատիկ ի հանգեւմեալ կեանս.
Ամէն:

Գարմէլ յիշուիլի ի մաքուր յազօթն ննր զհայրն
իմ զմահտիւն աշ յահանէտ քհնյն եւ զմայրն նմ զար-
դարն, եւ զպրոյ գաւլարցն եւ զեղարցն իմ գառ-
պարն, կիրակեալն մարման, թորան եւ նմ արեան
մերձաւորն իմ զկնեղանին եւ զհանգուցելուն առ քն.
ամէն:

Աւարտեցաւ ո՞ր գիրքս ի դասն եւ ի գիծար ժամին. եւ ի ձմեռացէլ յաւաւոր վերջին եկն ի վերայ մեր բաղնաթիւն նոյ վն ծովացէլ մեզաց մերոյ յարեանն յազն անհաստից զոր եւ անորն անազորն եւ գազանորայոյ քարայրահանել բռնաւ որ կոչին Նեոտոգը որ եւ թաթարն, եկն մասն երկիրն իրաւաց յաւար առնել. Որ եւ ի՞նչմ քիչքս եւ գեղա տաղայեցին եւ դաւազան գերեցուցին, յետոյ եկն ազն իրաւաց բոլոր զորքն ի վերայ նոյ, զգերիքն թափեցին եւ զազուսն որսահաւազ արարին. եւ կէտն իբրեւ զսեղ վարել տարան ի թախիժն գաւառի. եւ մնացելքն եկին փոխառական երկիրն պախաց եւ վրգովեցուցին երկիրն զայն. եւ զգեղա գերի առնել տարան. եւ յետ երկոյ եւ չարից աւաւրց անցանկոյ նոյ եկն եհաս եւ այլ չարագոյն բոլմ, թե ահա միւրն պրտն ժողովել ե ի՞նչմ զազախ եւ կուզայ ի վերայ միւս պարսինն. իւ ահա կատարեցաւ բանն աշուտական, որ առ թե տուն ը. բաժանել աւերեցին. զի որոյ մեծամեծն միւրն պարսինն զաւրեցին զիս, որ եկն փախստեամբ գնաց նստաւ ի բերդն խմբիտու. եւ երկիր անախրացաւ ի թագաւորաց դ. ամիս. յետոյ եկն որդին յըստաւ պարսինն ազազով նստաւ ի եալ քաղաքին արեւմ. թագաւորաց. լինն. ըստ յայնմ որ առն, թե նմ որ բարեկամայ ի վերայ երկրի մանուկ թգաւ առաքել նոյ եւ աղայ առաւնորդ. Ահա կատարեցաւ բանքս այս ի վերայ պախաց երկրի. զի նախարարն ստա ինչպէս որ կամեցան այնպէս կու կազմակերպեցին այս. Աստն այսորիկ հրամայեց կայտակարմարեց մարգարէն յետոյ. նմ անձիք ի ցաւ եւ նմ սիրտ ի աղաւմ. թե, եւ չիք առգնալ թի սոխց մինչեւ ցգուխ. եւ քնարեգուսն մարգարէն գաւթի մատ ի յերգա թե այս նմ եկն ի վերայ մեր գն մեզաց մերոյ. Բարեխաւս. թե սրբոց որ կան ի ափին յայտնի նմ իազգաւ. թե սացե երկրի եւ թգաւաց հայտնեւ. թե. Արգ աղայեմ զանգ հայրք եւ եղբայրք յիշել ի ա՞յ միայ ողորմային եւ նմ որ առաւն է ի սուրս բարեաց նեղ յիշողացք եւ մեղ յիշելոցս ողորմացն ի միւս անգամ գաղտնանն. Ամեն.

Ձի ունի ո՞ր գիրքս զգորդ մտաւնս աւերանական տառից զառաքելոց եւ զմարգարէից եւ զմ՞ տե՛սց, որք յազամայ մինչեւ ի մեղ հայրն. Չոր տե՛ս եւ ընտելել, արին եւ քաղն, հրեկոզն եւ առաքելինն, ողորմանն եւ մարգարէնն, ազգաստեւերն, հիւրընկալն եւ առատապարգեւն բարի բնութիւն եւ նմ շնորհք ի լին, քաղաւանն եւ քարաւազար ճարտարագիտն բանահիւսն եւ արեգեղալուր քարոզն եւ ջահն անշիղանելի եղեալ ի մատենա տաղգիտն, մեծ վիշգան երկնոց զրիգորն զգեղն, քաղցր եւ համեղ ճառս զնելով զգեղ գիւրջ փարթամ ցուցանելով առ ի գեւր հասկրնալով ընթերցողացն եւ լսողացն որոյ յիշատակն աւրհաս. թե նեղեց. ամեն.

Դարձեալ հայրեմք սուրբբք բարի ոչ մոռանայք ծառայքս գերի սրապինն բարեւելայի եւ զտարգիտն մելանեցի:

Ո՞ր քահանայք նազելի եւ ազատաւորք սուրբ ասմարի յիշման առեք զմեղ արծաթի որ եմք անկամքս մեզք ի լի:

Չանգ աղայեմք մանկանք բարի տարկաւազուչք նոր սխտի. գուց հայրեցեք տեսանէն ճրի որ թողուլ թին մեղ պարգեւի:

Սուրբ քահանայք հաղիքի գուց նմանոգք եւ հրեշտակի, միշտորք թողուք տն յո՞ր, մեղանքն մեր ոչ յիշեցի:

Եւ արուզ որապք բարեւելացի զանգ աղայեմք արաստեւելի ո՞ր մէ հայրեց նազելի, յիշել գննողքս իմ ի բարի:

Եւ հորն իմոյ ջահնաւ մատի, եւ մերն իմոյ քահանային եղբարս իմոյ, յովոր կոչի եւ միայն գրիգոր առի:

Եւ կողակցայ իմ մարթնայի, որդւոյս իմոյ յովոր առի, եւ միայն արեւնս կոչի եւ իմ արեւան մերձաւորի:

Չանգք լցնէ ամէն եւ գեղեկեալ մեղ աշխարհի, զարուզ հոգս եւ վաղի սարգիս գլխոր մայալեացի:

Չանգ աղբաւմ նրբքք արի որք հանգիտիք յայնմ առաւի, եւ ընթեմանք տիրով սրբան, գուց տաղեց աւեր ողորմի:

Եւ իմ նախնեացն ամէն եւ ծնողացն իմ հաղիքի որ զիս ծնան մեզք գեղի եւ անուցն մեղ աշխարհի:

Եւ հորն իմոյ քահանայի, աւեր յովանէնս անուս կոչել, նահատակեալ ի մեղ երկրի յառաջակցս նեղք խողեցի:

Եւ մերն իմոյ զարգար առի, եւ եղեալ կայ գերեզմանի, քաւեր իմոյ կուլարք կոչել, ինքն մարմնով կայ կենդանի:

Եւ իմ եղբարցս չորրորդի, որք եւ առաւ ժամնով յերկրի պաղատեցեք տն յո՞ր զի թողուլ թին նոցա լեցի:

Նախ եւ յառաջն զառապրի, եւ երկրորդին կիրակոսի եւ միայն մեղան կոչել եւ չորրորդին թորա յորի:

Եւ իմ արեւան մերձաւորի որ կան եղեալ հոգ տաղանի զի թողուլ թին նոցա լեցի ի յարաւանն յառաւ վերջի:

Իւ կենդանաց յայսմ աշխարհի
կացցին ամբողջ և անըզուեկի,
կազաղութիւն պարզեւեկեցի
մինչ ի խորին ժամանակի:

Չնըւասարոյ Խմբի
եւ գեգերեալս ի մէջ երկրի
սարգիս դըպիրոյ միտնեցի.
զտանաւորս շարագրեցի:

Որք հանգիպեք յայսմ կամի
եւ ընթեւաւորս սիրով որբոսի.
գուք ասացէք անրն սղորմի.
ձեզ եւ մեզ անի:

Յերշգգ զմեջ՝ յիշեալ լինէք
արցայութեան քնի
յորժամ նոսցի ի յատնի,
արժանացուց կենաց ձայնի:

Իւ նմա փառք անի
ընդ հօր հոգեւոր Զմարտի,
յաւէտ յորժմոյս եւ միշտ էի.
եւ յաւիտեանս յաւիտեանի:
Ամեն. ամեն եւ եղցի:

Չեաւ երթոյ զառնոյ ի հոյ
զիրո մնայ յիշատակոյ
Ոհ, ոհ, դարձեալ ոհ
վայ ինձ մեղաւորս ու բերան:

Ասկից ետք՝ 12 Թուղթ պարագ: Ու կը
յաջորդէ նոր, օտար, բայց մաքուր նոսր ու
միօրինակ գրով՝ «Զանկ սուրբ մասնինս եղեալ
ի վերայ Այրուբենից» եւ այլն. ինչպէս վերը
տեսանք: Զոր գրած է Սիմէոն Թորոսեան այս
յիշատակագրով. «Գրեցաւ ցանկս այս ձեռամբ
մեղապարտ Տ. Սիմէոնի Թորոսեան, Յամի
Տեառն 1725 Սեպտեմբերի ամսոյ 19:

Զանկէն ետեւ՝ վերջին պարագ Թղթին
վրայ, գէշ, անձոռնի շաղագրով՝ ի ԹՎ. ումթը.
մարտի է. եղեւ գիրս այս, ինչպէս եւ կաշեմար,
որդի արբանձամի այս գիրս գրեցի. վասն գրչայ
գորցութեան (») հարմար, օվ օր կարգայ չի
մեղադրէ, զերէ ծուր գնայցիլէ, ամեն:

(Ըրօթանութիւն)

Ա. Բ.

1 Համաժողով, Հանգեւ Ամբոթայի, 1890 տարւոյն.
20 էջին հետ:

ՄԱՅՆՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՒՆԻ Հ. Վ.՝ Ճաշեր եւ խնջոյք հին Հայաստանի
մէջ. Վենետիկ 1912, էջ 1Ա+461:

Գիրք մը կարգաւ, որ վարպետի մը մտաց
ծնունդ է, միշտ ուրախութիւն է ընթերցողին
համար: Այս ուրախութիւնը մենք լիակէս
վայելեցինք, եւ վստահ ենք որ Հացունի իւր
«Ճաշեր եւ խնջոյք»-ով նոյն արդէնքը յառաջ
պիտի բերէ նաեւ ուրիշ ընթերցողաց վրայ:

Հացունի տուած է մեզի «Հայ Եկեղեցւոյ
պատարագի օրերն ու տեսանքներն» վերնագրով
գեղեցիկ երկհատոր մը, տուած է, «Երգումն
հին Հայոց մէջ» եւ ուրիշ քանի մը նոյնպիսի
հետաքրքրական աշխատութիւններ, բայց առա-
ջինկայ գործը այս ամենուն պսակն է կրնանք
բանլ, Հոս՝ հեղինակը իւր նիւթին իսկական
տերն է, մասնագրական ամէն բան, որ ուղղակի
թէ անուղղակի կապ ունի հացիկերցիքի հետ
նախ կը ճշտուի, կը ստուգուի բառաքննական-
համեմատական բազմաթիւ օրինակներով. միով
բանիւ չի արտայայտուիր տեսութիւն մը կամ
կարծիք մը, որ պատմական վկայութիւններու
վրայ հաստատուած չըլլայ: Այս տեսակէտէ յի-
շատականութեան արժանի են առաջին մասին մէջ
(1—105) «Հանմարտի», «Գիտութիւն», «Կա-
նաքի» եւ «մասնին», բայց մասնաւոր 88—
105 զետեղուած «Ընդհանուր տեսութիւն», որ
գեղեցիկ քննադատական մէն է ինքզոյ նիւթ
եղող «համարիչ» եւ «բազմանիշ» բառերու:

«Այլերու» է կաշոյց անկենդան նկարա-
գրէն՝ կանցնի հեղինակը երկրորդ մասին մէջ
(106—274) «տեսնել անոնց աշխոյժ ու գոր-
ծունեայ վիճակը», այսինքն՝ մաշ, ընթրիք ու
կոշիկներ: Որչափ որ ալ Հացունի գասնը նկա-
րագրելու մէջ չափէն աւելի կծծիօրեն վա-
րուած ըլլալուն՝ իրերը սպասուած «աշխոյժ ու
գործունեայ վիճակը», չեն ստացած, այսու հան-
գեւծ այս հատածը (Abschnitt), որ գործին
բուն մասն է, արտաքոյ կարգի կարեւոր է,
հայ թագաւորաց եւ նախարարաց ներքին
կենսիկն վրայ ճիշտ գաղափար ունենալու հա-
մար: Նուազ հետաքրքրական չեն նոյնպէս
«Վանականաց ընթրիք» (274—309), ուր
իրաւամբ կը պարտաւորին քանի մը հին վաղերեւ,
երբեմն իրենց գեղութեամբը ժողովրդեան
քար գայթակղութեան եղած ըլլալուն հա-
մար, բայց ի մասնաւորի՝ «Մատաղ»-ներու բա-
ժինը (310—396): Հացունի զօրաւոր փաստե-
րով կ'աշխատի ցուցնել թէ մասաղը Հայոց